

з них відображують сутність корупції як явища, є її серцевиною. Другі — це правопорушення, при вчиненні яких не відбувається зловживання посадовою особою владою чи посадовими повноваженнями для задоволення особистого інтересу чи інтересу третіх осіб, але які безпосереднього сприяють (полегшують) вчиненню корупційних діянь чи вчиняються з метою приховування корупційних діянь чи потурання їм.

3. За своєю правовою природою залежно від суспільної небезпеки та виду відповідальності, яку закон передбачає за їх вчинення, корупційні правопорушення можуть бути кримінально-правовими, адміністративними, цивільно-правовими, дисциплінарними. Поділ корупційних правопорушень на вказані види є важливим як з теоретичного, так і практичного боку. По-перше, він спростовує поширені в теорії і на практиці точки зору, відповідно до яких корупція зводиться до злочинної поведінки, а корупційні правопорушення — до злочинів, або навпаки, корупцією визнається діяльність, відповідальність за яку передбачена лише Законом «Про боротьбу з корупцією», а корупційними правопорушеннями — правопорушення, визначені цим Законом, за вчинення яких встановлено адміністративну відповідальність. Отже, зазначена класифікація корупційних правопорушень сприяє правильному розумінню сутності корупції як соціального явища і правової категорії. По-друге, такий поділ дозволяє розробити адекватні заходи правового реагування на ті чи інші прояви корупційного характеру, залежно від їх характеру та суспільної небезпеки.

Надійшла до редколегії 15.01.01

А. Степанюк, доцент НЮА України

Кримінально-виконавчі правовідносини як форма кримінально-виконавчої діяльності

Проблема з'ясування співвідношення правовідносин і юридичної діяльності — це завдання, потреба у розв'язанні якого виникла аж ніяк не сьогодні. Звернення до літературних джерел показує, що це питання висвітлювалося в роботах ба-

гатьох авторів. І це за умови, що у вітчизняній правовій науці був період, коли з позицій історичного матеріалізму правовідносини, як правило, відривалися від юридичної діяльності й абсолютизувалися деякими науковцями, що перетворили їх у самодостатню цінність радянського права, основну його категорію¹. Слід сказати, що у філософській літературі еволюція наукового пізнання привела до того, що загальноприйнятим стало судження, відповідно до якого діяльність і суспільні відносини співвідносяться між собою як зміст і форма. Прихильники ж фетишизації правовідносин недооцінювали той незаперечний факт, що і між юридичною діяльністю і правовідносинами існує це ж співвідношення змісту і форми, де провідною стороною все-таки є саме юридична діяльність. Разом з тим треба віддати належне тому, що ще в 60-ті роки ХХ ст. окремі автори, трохи випереджаючи свій час, закликали досліджувати юридичну діяльність поряд з правовідносинами. Зокрема, П. Елькінд дійшла висновку, що співвідношення між кримінально-процесуальною діяльністю і кримінально-процесуальними правовідносинами — співвідношення не між істотно різними чи одне одного поглинаючими явищами, а між такими, які, перебуваючи у причинній, взаємозумовлюючій залежності і взаємопроникненні, зберігають стосовно одне одного певну самостійність. Ось чому інтереси наукового і практичного характеру визначають доцільність як взаємозалежного, так і роздільного їх вивчення². Однак перш ніж ці побажання змогли реалізуватися, пройшло майже чверть століття. Лише наприкінці 80-х років, коли з'явилася можливість відійти від ортодоксальних марксистських догм, В. Карташов зміг здійснити фундаментальне дослідження юридичної діяльності, вказавши, зокрема, на те, що в співвідношенні юридичної діяльності і правовідносин останні виступають і як передумова й у вигляді засобу, і як мета, і результат діяльності уповноважених суб'єктів³.

¹ Див.: Дудин А. П. Категория «правоотношение» — центральная в марксистской науке права: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — Л., 1984.

² Див.: Елькінд П. С. Сущность советского уголовно-процессуального права. — Л., 1963. — С. 28.

³ Див.: Карташов В. Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность. — Саратов, 1989. — С. 34.

При визначенні меж належної поведінки і діяльності суб'єктів права правовідносини мають властивість вносити елементи урегульованості і порядку в суспільну практику¹. Цим же якостям відповідає і правове регулювання діяльності органів і установ виконання покарань.

У п. 14 ст. 92 Конституції України сказано, що виключно законами України визначається діяльність органів і установ виконання покарань. Разом з тим те, що на сьогодні відносини, які виникають у сфері виконання покарань, урегульовані ВТК України і деякими іншими нормативними актами, зовсім не означає, що результатом їх урегульованості є виключно кримінально-виконавчі правовідносини.

В органах і установах виконання покарань здійснюються різноманітні види діяльностей. Так, стосовно ВТУ В. Селіверстов вважає за можливе виділити діяльність адміністрації у сфері забезпечення режиму виконання-відбування покарання, діяльність персоналу по залученню засуджених до праці, виробничо-господарську і фінансову діяльність, соціально-педагогічну діяльність, що включає в себе проведення виховної роботи і навчання засуджених, діяльність по їх матеріально-побутовому забезпеченню і медичному обслуговуванню². Характерно, що кожному із зазначених видів діяльності, що розгортаються у ВТУ через урегульованість їх нормами права, відповідають певні правовідносини, що є відповідною формою цієї діяльності. «Суспільні відносини не тільки породжені людською діяльністю, а й є обов'язковою формою (чи способом) здійснення будь-якої діяльності людей... Без цих форм, без суспільних відносин людська діяльність не може обходитися ніде і ніколи»³.

Серед напрямків діяльності органів і установ виконання покарань, які вирізняються складністю та різноманіттям, визначальне, керівне та вирішальне значення повинно належати кримінально-виконавчій діяльності, в якій власне і здійснюється виконання-відбування покарання. Саме в кримінально-

¹ Див.: Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. — М., 1999. — С. 41.

² Див.: Уголовно-исполнительное право: Учебник / Под ред. И. В. Шмарова. — М., 1996. — С. 362.

³ Общественные отношения. Вопросы общей теории / Под ред. П. А. Рачкова. — М., 1981. — С.15.

виконавчій діяльності, що є реалізацією позбавлень і обмежень прав і свобод засуджених, котрим надані реальні можливості визначених законодавством форм поведінки, забезпеченої юридичними обов'язками адміністрації органів і установ виконання покарань, виникають кримінально-виконавчі правовідносини. Разом з тим зараз, до прийняття Кримінально-виконавчого кодексу, говорити про існування кримінально-виконавчих правовідносин у власному сенсі, тобто у вузькому розумінні правовідносин, яке вироблено в загальній теорії права¹, поки ще рано. Особливо це стосується відносин, що виникають при виконанні позбавлення волі, виправних робіт без позбавлення волі, направленні до дисциплінарного батальйону. Це обумовлено тим, що характерною рисою ВТК України є закріплення в ньому необхідності поєднати виконання покарання з виправно-трудовим впливом. Дана особливість властива і Положенню про дисциплінарний батальйон. Тому на сьогодні наслідком правового регулювання відносин у сфері виконання зазначених покарань є надання домінуючого становища виправно-трудовим правовідносинам. Це викликано тим, що виправно-трудовий характер надається тому чи іншому правовідношенню насамперед наявністю як однієї із сторін правовідносин, особи, що підлягає виправно-трудовому впливу².

На нашу думку, лише зі створенням кримінально-виконавчого законодавства, а вірніше, тоді, коли вимоги, що мають міститися в кримінально-виконавчому законодавстві, будуть втілені в практичній діяльності органів і установ виконання покарань, у відносинах між адміністрацією і засудженими, на які вони, власне, і будуть зорієнтовані, ці відносини оформляться як кримінально-виконавчі правовідносини. Поза реальною кримінально-виконавчою діяльністю, що виражає зміст виконання конкретного покарання, не буде і її форми, змодельованої у нормах кримінально-виконавчого права, і безпосереднього правового впливу на відносини, що виникають у процесі виконання-відбування покарання.

Норми кримінально-виконавчого права будуть покликані регулювати взаємодію суб'єктів кримінально-виконавчих пра-

¹ Див.: Общая теория права и государства. — С. 225.

² Див.: Советское исправительно-трудовое право / Под общ. ред. Б. С. Утевского. — М., 1960. — С. 7.

вовідносин з реалізації їх прав і обов'язків відповідно до передбачуваної моделі кримінально-виконавчої діяльності адміністрації органів і установ виконання покарань і зразка поведінки засуджених. Однак права і обов'язки суб'єктів кримінально-виконавчої діяльності без співвідношення їх з реальною кримінально-виконавчою діяльністю можуть так і залишитися як своєрідний еталон. Щоб втілити закладену в правових нормах можливість у дійсність, необхідний певний механізм. Видається, що діяльність органів і установ виконання покарань, урегульована законодавством, саме і являє собою той своєрідний механізм, який перетворює закладений у нормах закону потенціал, адресований діяльності адміністрації органів і установ виконання покарань і поведінці засуджених, і визначає умови перетворення заходів державного впливу, характеру і змісту покарання на кримінально-виконавчі правовідносини.

Розвиток законодавчого процесу дає наочні свідчення того, що в недалекому майбутньому діяльність адміністрації органів і установ виконання покарань і поведінка засуджених регулюватимуться саме нормами кримінально-виконавчого законодавства. Відображуючи зв'язок між суб'єктами виконання і відбування покарання, вони можуть бути сформульовані насамперед як повноваження адміністрації та суб'єктивні права та юридичні обов'язки засуджених. Отже, правова форма кримінально-виконавчої діяльності буде невіддільна від реальних відносин, що виникають у процесі виконання-відбування покарань. Кримінально-виконавчі правовідносини можна відокремити від урегульованої нормами кримінально-виконавчого права кримінально-виконавчої діяльності лише в абстракції.

Єдність кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин характеризується їх взаємопроникненням, спільністю таких структурних елементів, як об'єкт і суб'єкти. Породжені в ході кримінально-виконавчої діяльності кримінально-виконавчі правовідносини є продуктом кримінально-виконавчої діяльності, певним її аспектом.

У співвідношенні кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин як взаємозв'язку змісту і форми представлена єдність двоєдиного процесу виконання-відбування покарання. При цьому кримінально-виконавчі правовідносини виступають способом існування і вираження кримінально-виконавчої діяльності. У взаємозв'язку

кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин кримінально-виконавча діяльність охоплює систему стійких зв'язків у взаємодії суб'єкта виконання і суб'єкта відбування покарання. Кримінально-виконавчі правовідносини — це організація і результат стійкої взаємодії між адміністрацією органів і установ виконання покарань і засудженими як суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності. У цій взаємодії визначальною тенденцією кримінально-виконавчої діяльності є тенденція мінливості, а визначальною тенденцією кримінально-виконавчих правовідносин — тенденція стійкості.

Кримінально-виконавча діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини співвідносяться між собою не тільки як різні, а й як протилежні моменти реалізації кари. При цьому сам поділ застосування державного примусу на кримінально-виконавчу діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини можливий тільки в межах їх нерозривної єдності. Між кримінально-виконавчою діяльністю і кримінально-виконавчими правовідносинами існує лише внутрішнє розчленування. При реалізації кари кримінально-виконавча діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини невіддільні одна від одних. Кримінально-виконавчі правовідносини не є чимось зовнішнім, накладеним на кримінально-виконавчу діяльність у результаті її правового регулювання. Як спосіб взаємозв'язку суб'єктів виконання і відбування покарання, наділених відповідними правами й обов'язками, кримінально-виконавчі правовідносини є внутрішнім моментом кримінально-виконавчої діяльності. Одночасно як спосіб зв'язку кримінально-виконавчої діяльності з кримінально-процесуальною діяльністю кримінально-виконавчі правовідносини становлять процес виконання покарання зовні, хоча й у рамках кримінально-правових відносин. Кримінально-виконавчі правовідносини, змістом яких є суб'єктивні права і юридичні обов'язки суб'єктів виконання і суб'єктів відбування покарань, виступають способом організації процесу виконання-відбування покарання, що дозволяє відмежувати його від виконання вироку.

У зв'язку з цим не можна не звернути увагу на те, що для характеристики кримінально-виконавчих правовідносин досить вагоме значення має встановлення моменту їх виникнення. Це обумовлюється необхідністю з'ясування питання про

співвідношення виконання вироку і виконання покарання, матеріальних і процесуальних правовідносин, змісту і форми.

Кримінально-виконавчі правовідносини, так само як і кримінально-процесуальні правовідносини, є похідними від кримінально-правових відносин і співвідносяться з ними як форма і зміст. Кримінально-правові відносини як стрижень усіх правовідносин, що виникають на різних стадіях кримінальної відповідальності, не змінюючи своєї юридичної природи, можуть змінювати свою форму. Якщо спочатку вони виражаються у формі кримінально-процесуальних правовідносин, то в наступному вони трансформуються в кримінально-виконавчі правовідносини. Зовні це має прояв як звернення вироку до виконання, що призводить до зміни правового статусу особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, бо з моменту набрання вироком законної сили замість підсудного з'являється засуджений як суб'єкт кримінально-виконавчих правовідносин. Однак, незважаючи на ці метаморфози, кримінально-виконавчі правовідносини, як це справедливо було визнано в літературі (А. Ривлін, І. Даньшин, Ю. Бишлевський, А. Марцев, Є. Мотовіловкер), не припиняють свого існування, не підмінюються кримінально-процесуальними чи кримінально-виконавчими правовідносинами, а існують паралельно, поряд з ними. У зв'язку з цим варто підкреслити, що звернення вироку до виконання є тією юридичною дією, що одночасно виступає правозупинюючим фактом у кримінально-процесуальних правовідносинах і правостворюючим фактом у кримінально-виконавчих правовідносинах.

Проте, недивлячись на очевидну значущість звернення вироку до виконання як обставини, що служить підставою для виникнення кримінально-виконавчих правовідносин, деякі автори стверджують, що юридичним фактом, який викликає до життя кримінально-виконавчі правовідносини, є вчинення особою злочину і постанова судом вироку¹. Видається, що така думка є помилковою, оскільки вчинення особою злочину є тим юридичним фактом, що породжує кримінальні правовідносини, а постанова судом вироку — це юридична дія, що не виходить за межі процесуальних правовідносин.

¹ Див.: Трубников В. М., Филонов В. П., Фролов А. И. Уголовно-исполнительное право Украины. — Донецк, 1999. — С. 161.

Отже, юридичним фактом, що породжує кримінально-виконавчі правовідносини, є саме звернення до виконання обвинувального вироку, який набрав законної сили. Кримінально-виконавчі правовідносини можуть виникнути між представниками адміністрації органів і установ виконання покарань і засудженими, що відбувають покарання, лише після звернення вироку до виконання в установленому кримінально-процесуальним законодавством порядку. Початковим моментом виникнення кримінально-виконавчих правовідносин є одержання адміністрацією органів і установ виконання покарань копії вироку, що набрав чинності, і розпорядження судді про виконання вироку. Після цього включається механізм реалізації норм кримінально-виконавчого права: особа, що була раніше учасником кримінально-процесуальних правовідносин, перестає бути підсудним і набуває статусу засудженого — суб'єкта кримінально-виконавчих правовідносин з відповідним правовим становищем. З цього часу в адміністрації органів і установ виконання покарань як суб'єкта кримінально-виконавчої діяльності виникає комплекс прав і обов'язків по здійсненню кари стосовно засудженого¹. Звернення вироку до виконання є тією правовою дією, що приводить до виникнення у суб'єктів виконання і відбування покарань взаємних прав і обов'язків, кримінально-виконавчих правовідносин.

Кримінально-виконавчі правовідносини визначають порядок здійснення процесу виконання-відбування покарання. Врегульована нормами кримінально-виконавчого законодавства кримінально-виконавча діяльність не зможе здійснюватися без кримінально-виконавчих правовідносин, так само як і кримінально-виконавчі правовідносини, що являють собою взаємодію суб'єктів виконання і відбування покарання, не зможуть виникнути без реальної кримінально-виконавчої діяльності. Врегульованість кримінально-виконавчої діяльності нормами кримінально-виконавчого права означає, що кримінально-виконавчі правовідносини притаманні цій діяльності. З іншого боку організація взаємодії суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин є в той же час організацією зв'язку між суб'єктами виконання і суб'єктами відбування покаран-

¹ Див.: Уголовно-исполнительное право: Учебник / Под ред. И. В. Шмарова. — С. 48.

ня як між структурними елементами кримінально-виконавчої діяльності. В результаті цього можна стверджувати, що кримінально-виконавча діяльність вбирається у форму кримінально-виконавчих правовідносин.

У єдності кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин визначальну роль виконує все ж таки кримінально-виконавча діяльність. Сама поява кримінально-виконавчих правовідносин, їх особливості обумовлені кримінально-виконавчою діяльністю. Разом з тим те, що кримінально-виконавчі правовідносини в співвідношенні з кримінально-виконавчою діяльністю відіграють у певному розумінні підпорядковану на перший погляд роль, зовсім не означає їх абсолютну, повну і безроздільну залежність від кримінально-виконавчої діяльності. Більш того, можна стверджувати, що кримінально-виконавчі правовідносини мають навіть деяку незалежність від кримінально-виконавчої діяльності, активно впливаючи на неї, додаючи їй необхідної завершеності, повноти і цілісності.

Як протилежності кримінально-виконавча діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини не тільки обумовлюють, а й взаємовиключають одна одну. Взаємодія кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин є внутрішнім джерелом процесу виконання-відбування покарання. Тому співвідношення кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин навряд чи варто розуміти спрощено як залежність вторинного від первинного, виходити з того, що кримінально-виконавча діяльність як причина має своїм наслідком кримінально-виконавчі правовідносини, що спочатку здійснюється кримінально-виконавча діяльність, а потім виникають кримінально-виконавчі правовідносини. Кримінально-виконавча діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини не можуть існувати самі по собі, у відриві одна від інших, вони не тільки взаємозалежні, а й виступають як обов'язкові сторони, моменти практики виконання покарань. Кримінально-виконавчі правовідносини повинні постати як результат правового регулювання діяльності адміністрації органів і установ виконання покарань і поведінки засуджених. При цьому кримінально-виконавчі правовідносини як урегульований юридичними нормами взаємозв'язок між суб'єктами процесу виконання-відбування покарання є не

тільки результатом, продуктом кримінально-виконавчої діяльності, а й передумовою ексекутивної діяльності.

У такому співвідношенні кримінально-виконавча діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини можуть здійснюватися насамперед при виконанні конкретного, окремо взятого покарання, оскільки те чи інше покарання може виконуватися в іманентно властивій йому формі. Діяльність з виконання окремих видів покарань породжує і відповідні кримінально-виконавчі правовідносини, причому кожна з цих диференційованих кримінально-виконавчих правовідносин має свій спеціальний об'єкт — конкретний процес виконання-відбування покарання. Це означає, що кримінально-виконавчі правовідносини, що виникають, наприклад, при виконанні позбавлення волі, відрізняються від кримінально-виконавчих правовідносин, що виникають при виконанні штрафу, виправних робіт без позбавлення волі, позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю, конфіскації майна і т. ін.

Кримінально-виконавчі правовідносини є формою, внутрішньо притаманною кримінально-виконавчій діяльності, її конкретною організаційною структурою, обумовленою сутнісним змістом реалізації кари на стадії виконання покарань. Оскільки кримінально-виконавча діяльність є поняттям узагальнюючим, поняттям сутності виконання покарання, то раніше наведене нами сутнісне визначення кримінально-виконавчої діяльності¹ дозволяє побачити, що кримінально-виконавча діяльність і кримінально-виконавчі правовідносини співвідносяться між собою не стільки в аспекті «зміст-форма», скільки з позиції співвідношення їх як сутності і форми. При цьому «діяльність і суспільні відносини, сутність і форма співвідносяться як підстава й обґрунтоване»².

Категорія «кримінально-виконавча діяльність» як загальне фіксує те, що об'єктивно поєднує різні форми виконання окремих покарань у рамках деякої якісної визначеності. При

¹ Див.: Степанюк А. Ф. Сущность исполнения наказания. — Х., 1999.

² Кузубова Т. С., Мокронос Г. В. Общественные отношения как форма, имманентная деятельности (категориальный анализ) // Методологические проблемы социологической теории / Отв. ред. В. П. Фофанов. — Новосибирск, 1984. — С. 7.

характеристиці виконання покарання на рівні сутності виявляється безпосередня тотожність кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин, тобто сутності і форми виконання покарань, що у сфері застосування державного примусу розрізняються між собою як підстава й обґрунтоване. Дослідження сутності виконання покарання не тільки дозволяє характеризувати ексекутивну діяльність як єдине ціле, а й дає можливість побачити перспективу розгортання сутності кримінально-виконавчої діяльності в різноманітний зміст окремих процесів виконання конкретних покарань, різновиди кримінально-виконавчої діяльності. Обумовлені кримінально-виконавчою діяльністю як цілим, іманентні їй кримінально-виконавчі правовідносини розгортаються в різноманіття форм прояву при виконанні окремих видів покарань.

Кримінально-виконавчі правовідносини, обумовлені діяльністю адміністрації органів і установ виконання покарань з виконання окремих видів покарань, набувають значення форм прояву стосовно сутності виконання покарань, а саме кримінально-виконавчої діяльності як до цілого.

Кримінально-виконавчі правовідносини як вираження значення сукупної кримінально-виконавчої діяльності виступають формою цього цілого, додаючи їй завершеності. Разом з тим при виконанні конкретних покарань кримінально-виконавчі правовідносини виступають як розчленована, диференційована форма сукупної кримінально-виконавчої діяльності, як загальний спосіб організації виконання окремих покарань. Кримінально-виконавчі правовідносини як універсальний спосіб здійснення кримінально-виконавчої діяльності як цілого відображують необхідні, істотні, стійкі, повторювані, загальні зв'язки між адміністрацією органів і установ виконання покарань і засудженими, що знаходяться в основі кримінально-виконавчої діяльності. Водночас кримінально-виконавчі правовідносини, що виступають істотним чинником організації процесу виконання-відбування покарання, є передумовою розчленування і співвідношення сукупної діяльності адміністрації органів і установ виконання покарань.

Співвідношення кримінально-виконавчої діяльності і кримінально-виконавчих правовідносин характеризується злиттям кримінально-виконавчої діяльності як сутності виконання покарань та її форми — кримінально-виконавчих право-

відносин — в органічну цілісність, причому дане поєднання в діяльності окремих органів і установ виконання покарань дозволяє бачити кримінально-виконавчу діяльність як універсально розвинуту, диференційовану реалізацію кари, а обумовлені нею кримінально-виконавчі правовідносини — як іманентний спосіб її вираження, організації та здійснення, як її універсальну, всеосяжну форму.

Надійшла до редколегії 15.01.01

В. Журавель, доктор юридичних наук
(НЮА України)

Система криміналістики: сучасні концепції та перспективи розвитку

Істотні зміни уявлень про предмет науки криміналістики не могли не позначитися на трансформації поглядів щодо її системи, оскільки дослідження нових сторін, властивостей об'єктів, що пізнаються, та їх результати не завжди укладаються в рамки традиційних розділів науки. Разом з тим розробка і вдосконалення системи криміналістики не зводяться до звичайного впорядкування наукового матеріалу, його групування. Йдеться про побудову цілісної наукової системи, яка відображає закономірні зв'язки між елементами предмета наукового пізнання, властивостями об'єктів, що вивчаються. При цьому вдосконалення системи науки криміналістики вимагає врахування положень про діалектичні відносини загального та особливого, міжнаукових зв'язків, потреб практики (доступність, швидкість та простота відшукування необхідних наукових рекомендацій при їх практичному використанні).

Прагнення розробити оптимальну систему криміналістики обумовили появу в літературі різних точок зору щодо як її структури, так і змісту.

Одні вчені, посилаючись на зростання обсягу сучасних криміналістичних знань, пропонують розширити рамки традиційної системи науки криміналістики за рахунок уведення нових елементів. Так, М. Салтевський до основних розділів